

Clarence Blomquist – medicinetikens pionjär i Sverige

Jan Halldin, leg läk, med dr
specialist i allmän psykiatri och

Nedanstående artikel är ett sammandrag av en Läkartidningsartikel från 2011 [1].

Jag kom 1964, som nyfärdig legitimerad läkare, till den endast fyra år gamla psykiatriska kliniken vid Danderyds sjukhus. Clarence Blomquist var biträdande överläkare på den vårdavdelning där jag tjänstgjorde som underläkare. Vid den här tiden fanns det en stark framtidstro inom psykiatrin som byggdes ut i vårt land. De psykiatriska klinikerna förlades till de allmänna lasaretten/sjukhusen vilket vid den tiden höjde psykiatrins status.

Jag minns Clarence som en engagerad, humanistisk och också humoristisk person som jag alltid hade stöd av i både avdelnings- och jourarbete på kliniken. Clarence var en estet vilket märktes inte minst i hans intresse för litteratur, konst och fotografi. Han tog ofta upp aktuella skönlitterära böcker som han hade läst och som hade psykiatrisk anknytning. Han förde gärna diskussioner om medicinetiska frågor som läkarroll, dödshjälp med mera. Som chef var Clarence Blomquist omtyckt och respekterad.

Efter att ha varit överläkare på Mellringe sjukhus 1965-66 tjänstgjorde Clarence under 1960- och 70-talen på flera psykiatriska kliniker i Stockolmsområdet. Under 1966-72 var han privatpraktiserande psykiater i Stockholm. Han var anställd som biträdande överläkare på Karolinska sjukhusets psykiatriska klinik från 1974 fram till sin död 1979.

I mitten på 1960-talet skrev Clarence Blomquist böcker om medicinsk dödshjälp [2] och om abortfrågan [3]. 1969 gav han ut »Psykiatri« [4] – en något annorlunda lärobok med bland annat många fyndiga illustrationer.

Boken »Medicinsk etik« [5] kom ut 1971. I förordet skriver Blomquist att han under sin studietid ofta saknade undervisning och handledning i medicinskt etiska frågor. »I ett försök

att råda bot mot denna brist överlämnas denna bok till mina yngre kollegor» [5]. Ingemar Hedenius, då professor i praktisk filosofi i Uppsala, föreslog att boken skulle läggas fram som akademisk avhandling, vilket också skedde i Uppsala 1973. 1974 blev Clarence Blomquist docent i medicinsk etik vid Karolinska Institutet – den förste i sitt slag i landet.

I flera korta böcker utgivna under 1960- och 70-talen samlade Blomquist föredrag och uppsatser som han tidigare hållit eller skrivit [6-8]. I alla böckerna finns anknytningar till läkarrollen.

Clarence Blomquist »höll i pennan« vid utformandet av psykiatrins första etiska kod, Hawaiiideklarationen [9, 10]. Bakgrunden var rapporter om missbruk av psykiatri i Sovjetunionen där oliktankande behandlades som psykiskt sjuka, spärrades in och tvångsmedicerades på psykiatriska sjukhus. Samtidigt var Blomquist mån om att framhålla att det också fanns missbruk av psykiatri i USA där kroniska psykotiker i storstäder lämnades utan någon vård [9, 10].

En inofficiell arbetsgrupp för beredande av etiska frågor inom främst psykiatriin tillsattes 1971 under den svenske psykiatriprofessorn Gerdt Wretmarks ordförandeskap och med Blomquist som en av ledamöterna [9, 10]. Den senare vistades, som stipendiat från det svenska medicinska forskningsrådet, vid Hastings Center i New York 1975–1976 för att där utarbeta dessa etiska regler. Efter ett flertal textjusteringar kunde den nionde versionen antas vid världskongressen i Honolulu 1977. Den centrala punkten i Hawaiiideklarationen är att psykiatrer inte får medverka i tvångsmässig vård av personer som inte är psykiskt sjuka. Att Hawaiiideklarationen till sist roddes i hamn berodde mycket på Blomquists gedigna medicinetiska kunskaper, formuleringskonst och medmänsklighet [9].

Clarence Blomquist var medlem i Amnesty International – en organisation som verkar för mänskliga rättigheter. Han var med om att utarbeta den så kallade Tokyodeklarationen, som kom 1975. Denna anger riktlinjer för hur läkare ska förhålla sig när tortyr och annan grym, inhuman eller nedsättande behandling förekommer i samband med frihetsberövande och vistelse i fängelse [9].

Med åren fick Blomquist en alltmer ödmjuk inställning till forskning. Han höll hösten 1974 ett föredrag med titeln »Det oetiska i att inte forska« [11]. Han tog också upp medicinska forskningsfrågor i flera av sina böcker [5, 12].

Helsingforsdeklarationen innehåller de etiska principerna för medicinsk forskning på människor. Blomquist ingick i den tremannagrupp från Skandinavien som anförtroddes 1975 års revision av Helsingforsdeklarationen [13].

Clarence Blomquist avled i en elakartad hjärntumör 53 år gammal 1979. Under sin alltför korta levnad hann han uträtta mycket för både medicineringen och psykiatrin. Vid ett möte med Gerdt Wretmark sommaren 1978 yttrade han: »Även om jag ska dö nu, så har jag ändå vissheten av att ha fått leva ett liv långt rikare än de flesta« [9].

I samband med att Svenska Läkaresällskapet varje år sedan 2003 delar ut ett pris på numera 10 000 kronor i medicinsk etik, det så kallade Hippokratespriset, överlämnas också »Clarence Blomquistmedaljen i silver«. Priset och medaljen går till kliniskt verksamma läkare (en man vartannat år och en kvinna vartannat år) med etisk medvetenhet, aktiva i undervisning samt förebilder för kollegor, medarbetare och studenter [14].

Referenser:

1. Halldin J. Om Clarence Blomquist – medicineringens pionjär i Sverige. »... vissheten av att ha fått leva ett liv långt rikare än de flesta«. Läkartidningen. 2011;108:2385-7
2. Blomquist C. Livet, döden och läkaren. Om medicinsk dödshjälp. Uddevalla: Zindermans förlag, 1964.
3. Blomquist C. Fosterliv och fosterdöd. Den provocerade abortens etik. Uddevalla: Zindermans förlag, 1966.
4. Blomquist C. Psykiatri. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner, 1969.
5. Blomquist C. Medicinsk etik. Stockholm: Natur och Kultur, 1971.
6. Blomquist C. Om konsten att vara läkare. Uddevalla: Zindermans förlag, 1966.
7. Blomquist C. Själ och sinne. Om människan och hennes stund på jorden. Stockholm: Natur och Kultur, 1974.
8. Blomquist C. Att taga vara på sin broder. Om läkarens ansvar. Stockholm: Natur och Kultur, 1976.
9. Wretmark G. Mötesplatsen. Berättelser ur minnet. Visby: Books-on-Demand, 2002.
10. Ottosson J-O. Psykiatrin i Sverige. Vägval och vägvisare. Stockholm: Natur och Kultur, 2003.
11. Blomquist C. Det oetiska i att inte forska. Nord J Psychiatry. 1975; Vol. 29, No. 1: 47-59.
12. Blomquist C. Att taga vara på sin broder. Om läkarens ansvar. Stockholm: Natur och Kultur, 1976.
13. Wretmark G, Andersson Wretmark A, Ludvigsson J. Etik i vården teori, praktik, forskning. Lund: Studentlitteratur, 1983.
14. Blomquist Lagerqvist LO, Nordlind U. Medicina in nummis. Svenska Läkaresällskapets medaljsamling med medicinska motiv. Stockholm: Svenska Läkaresällskapet, 2007.